

## БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА В СРЕДАТА НА 2010 ГОДИНА – ОТРАЖЕНИЕ НА СЪСТОЯНИЕТО НА СВЕТОВНАТА ИКОНОМИКА И ПРАВИТЕЛСТВЕНАТА ИКОНОМИЧЕСКА ПОЛИТИКА

*Емил Димов<sup>1</sup>, Митко Димов<sup>2</sup>*

<sup>1</sup>Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, E-mail:emil\_dimov@abv.bg

<sup>2</sup>Минно-геоложки университет "Св. Иван Рилски", 1700 София, E-mail:emil\_dimov@abv.bg

**РЕЗЮМЕ.** Анализът на макроикономическите параметри на националната икономика към средата на 2010 г. показва, че тя е на прага на излизане от икономическата криза.

В ситуацията на България днес основното, което може и задължително трябва да бъде направено, е да бъдат подавани сигнали към леко възстановяващите се глобални капиталови потоци, че си струва да идват в България. Това обаче не се прави чрез бюджетни дефицити, те са стриктно противоположни

BULGARIAN ECONOMY IN THE MIDDLE OF 2010 – IMPACT OF THE WORLD ECONOMY AND GOVERNMENTS ECONOMIC POLICY

*Emil Dimov<sup>1</sup>, Mitko Dimov<sup>2</sup>*

<sup>1</sup>University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700 Sofia, E-mail: emil\_dimov@abv.bg

<sup>2</sup>University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", 1700 Sofia, E-mail: emil\_dimov@abv.bg

**ABSTRACT.** The analysis of the Bulgarian macroeconomic indicators shows that in the summer of 2010 the economy is on its way out of the economic crisis. In the Bulgarian economic situation the main and obligatory target is to be sent positive signals to the world capital flows that it is worth to be redirected to Bulgaria. However, that goal should not be fulfilled with budget deficiency, as it is strictly counter-indicative.

Анализът на макроикономическите параметри на националната икономика към средата на 2010 г. показва, че тя е на прага на излизане от икономическата криза.

В началото на второто тримесечие се запазват някои положителни тенденции за възстановяване на отделни отрасли от икономиката. През април общият оборот на промишлените предприятия отбеляза положителен растеж благодарение на ускорения им оборот за износ и постепенно забавящия се темп на спад на продажбите им на вътрешния пазар. Натовареността на производствените мощности в промишлеността се повиши от 64.5% в началото на 2010 г. на 68.9% през април. Очакваме през второто полугодие тези тенденции да се запазят и да повлияят положително върху вътрешното търсене и съответно върху секторите, зависещи от неговата динамика. Нестабилността на международната конюнктура и все още високата степен на несигурност относно перспективите за възстановяване на глобалната икономика принуждават компаниите да отлагат инвестиционните си разходи, в резултат на което инвестициите в основен капитал у нас продължиха да намаляват. Поради значителния спад с 26.7% през 2009 г. на инвестициите във физически активи през втората половина на настоящата година очакваме по-съществено възстановяване на инвестиционното търсене и негов положителен принос

за динамиката на реалния БВП. Потребителското търсене на домакинствата ще остане слабо до края на годината поради по-бавното възстановяване на пазара на труда и запазването на по-голяма склонност към спестяване.

През януари – април 2010 г. в номинално изражение (евро) износът нарасна с 19.0%, а съответно вносът продължи да спада с. През третото и четвъртото тримесечие очакваме износът и вносът да отбележат положителен растеж в резултат от засилване на външното и вътрешното търсене и от повишаване на международните цени. Темпът на растеж на износа ще изпреварва този на вноса и търговският дефицит ще продължи да намалява.

Тенденцията към забавяне на темповете на растеж на кредита продължи под влияние на слабата икономическа активност и високата несигурност, които ограничават търсенето на кредити и са фактор за затягането на кредитните стандарти на банките. Ефектът от понижението на лихвените проценти по депозитите вероятно ще се пренесе постепенно върху лихвените проценти по кредитите през втората половина на годината.

През първата половина на годината банките продължиха да затягат кредитната си политика под

влияние на влошената макроикономическа среда и несигурността относно икономическото възстановяване, което се отрази неблагоприятно върху кредитната активност през периода. В резултат на по-строгите изисквания и условия по кредитите, както и по-умереното търсене на заемно финансиране темпът на растеж на кредита продължи да се забавя, като към края на май годишният прираст на вземанията от неправителствения сектор се понижи до 2.0%. През периода април – май вземанията от неправителствения сектор се понижиха с 9.3 млн. лв. (за сравнение през същия период на 2009 г. беше отчетено нарастване с 280.6 млн. лв.). През първите пет месеца на годината има минимални нетни продажби на кредити от страна на банките в размер от 12.1 млн. лв.

Тенденцията към забавяне на темповете на растеж на кредита продължи под влияние на слабата икономическа активност и високата несигурност, които ограничават търсенето на кредити и са фактор за затагането на кредитните стандарти на банките. Ефектът от понижението на лихвените проценти по депозитите вероятно ще се пренася постепенно върху лихвените проценти по кредитите през втората половина на годината.

Очакванията ни са за относително стабилизиране на темпа на прираст на вземанията от неправителствения сектор през втората половина на годината на нива, близки до текущите. По-високият растеж на номиналния БВП спрямо този на кредита през предходното тримесечие се отразява върху динамиката на съотношението *вземания от неправителствения сектор/БВП*. Към края на март стойността на това съотношение се понижи незначително, достигайки 77.4% (с 0.5 пр.п. по-малко от предходното тримесечие).

Нетните чуждестранни пасиви на банките се свиха с 933.6 млн. лв., което отразява тенденцията, наблюдавана от първото тримесечие на годината банките да намаляват чуждестранните си задължения в условията на висока ликвидност и предпазлива кредитна политика. Общо от началото на годината банките са намалили външната си задължнялост с 2.33 млрд. лв. Очакваме запазване на тази тенденция и през следващите тримесечия на годината.

Състоянието и тенденциите в развитието на икономиката на България в средата на настоящата година безспорно са резултат от влиянието на два фактора. От една страна това е световната икономика, опитваща се да „вдигне оборотите“ след края на финансовата и икономическа кризи, а от друга – икономическата политика на правителството. И докато при първия фактор нещата са по-малко или повече ясни – световната икономика се стреми да се възстанови от кризите, използвайки традиционни кейнсиански „рецепти“, без да има постигната стабилност до момента, то икономическата политика на българското правителство очевидно не е ясна и на самото него.

Неотдавна правителството обяви шестдесет антикризисни мерки. Дори и не особено внимателен прочит на мерките обаче показва, че в преобладаващата си част те са не антикризисни, а чисто фискални, т.е. предназначени да покрият бюджетния дефицит.

Дискусиите дали Бюджет 2010 да бъде с дефицит текат още от края на миналата година. Мнения се чуваха всякакви, но в крайна сметка разумът като че ли надделя и бе решено да се търси балансиран бюджет. Въпреки това вратичката за дефицит си оставаше отворена, и то основно поради стари задължения на държавата към бизнеса. Така се стигна до малко странната ситуация - официално 0.7% от БВП дефицит за 2010 г. (по документи), но с уговорката, че всъщност бюджетът ще е балансиран (по думите на финансовия министър).

В началото на 2010 г. дискусиите продължиха с пълна сила. Неразплатени договори и невъзстановено ДДС се превърнаха в основна заплаха за бюджета. Бяха представяни като някакъв свръх товар, който идва някъде от миналото, не е бил заложен нито в предходния, нито в сегашния бюджет, и обърква цялата бюджетна политика. Идеята за допускане на дефицит започна да се чува все по-често. В отговор на това финансовият министър отново заяви, че дефицит няма да бъде допускан и бюджетът ще бъде балансиран. След посещението на МВФ у нас обаче позицията на правителството относно наличието и размера на бюджетния дефицит се промени. Виждането на МВФ относно бюджетната политика на България е, че приходната част е оптимистична и постигането на заложения дефицит от 0.7% от БВП ще бъде трудна задача. Нещо повече, според МВФ дефицитът ще скочи до 1.8% от БВП. Препоръката на МВФ е ясна - внимавайте с харчовете, за да няма по-голям дефицит!

Тези послания обаче бяха разчетени по друг начин от правителството. Прогнозата за дефицит от 1.8% от БВП се превърна в препоръка, а препоръката за харчовете бе разгледана от друг ъгъл - можем да похарчим още, за да достигнем допустимата граница на дефицита. Това би означавало да се похарчат допълнително към 1.2 млрд. лв., с които първоначалната идея беше да се покрият задълженията към бизнеса. В следствие разходите се увеличиха, но задълженията към бизнеса останаха. Държавата трябва да разплати дълговете си към бизнеса. Едва ли може да говорим за някаква пазарна икономика или правова държава, ако правителството не изпълнява договорите си или пък нарочно бави връщането на ДДС. Още повече в момент, когато се правят кампании с цел хората да си плащат честно данъците. Ако се очаква ние да си плащаме честно и навреме, то и държавата трябва да го прави.

Разплащането на задълженията обаче не води само по себе си до дефицит. През 2010 г. правителството ще събере над 26 млрд. лв. от всички нас, което си е сериозна сума пари - повече от всяка друга година. Така че пари има, а съвсем друг въпрос е как ще бъдат похарчени. Дори и да приемем, че тези задължения към бизнеса са свръх разход и не са калкулирани в бюджета, това означава ли че няма откъде да бъдат спестени пари и поведението разходи са неизбежни? Нима държавата не прави неефективни или направо безсмислени разходи? Нима всички програми на различните министерства постигат целите си и ние не можем без тях?

Ако държавата просто увеличи разходите си, то все някой ще спечели. В крайна сметка тези пари ще достигнат да някакви хора, чието положение ще се подобри. Всички

останали обаче ще загубят. Влизането в дефицит, пък било то и в някакви граници, означава повече несигурност и риск за икономиката, което преведено на български език значи високи лихви за гражданите и бизнеса, по-малко чужди инвестиции и не на последно място - отлагане на членството в еврозоната.

Крайно време е да потърсим резултата от всеки един държавен разход. По-малкото държавни разходи не означават по-ниски пенсии, по-некачествено образование или по-лошо здравеопазване. Не означават и просто съкращаване на разходите с по 10% във всяко едно министерство. По-малкото държавни разходи означават, че там където няма смисъл или резултат, не се наливат публични пари. Не може да харчиш толкова много и да няма откъде да спестиш. Ако тези, които харчат над 26 млрд. лв., не могат да спестят част от тях за да си покрият задълженията (пък били те стари или неочаквани), то какво да кажем за тези, които имат годишни доходи от няколко хиляди лева и изплащат кола или апартамент. При това едните са топ икономисти и финансисти, а другите са обикновени хора.

В проектобюджет 2011 се отделя внимание и на устойчивостта на публичните финанси, фискалните рискове в средносрочен и дългосрочен план и реформите, които са необходими. Много от написаните неща са верни и звучат добре, но са твърде общи и имат по-скоро пожелателен характер.

Говори се за поддържане на балансирани финанси и намаляване на държавния дълг, което контрастира със случващото се през тази година и със заложените параметри за следващите. На практика се залагат дефицити през целият мандат на сегашното правителство, което означава и трупане на дълг. През 2010 г. ясно видяхме какви са ефектите от появата на дефицит, при това финансиран със собствени резерви – лесни харчове, но не и реформи, спад в доверието към страната и бавно възстановяване. Появата на хронични структурни дефицити и трупането на дълг са най-лошата рецепта за излизане от кризата и ръст на икономиката.

Нормално се поставя и фокус върху пенсиите и здравето, които генерират голяма част от публичните разходи. Структурните проблеми и в двете системи са очевидни и те представляват сериозна заплаха за бюджета. Нуждата от реформа се осъзнава, но отново не се конкретизира каква точно ще бъде реформата и кога ще се случи. Заложените параметри в бюджетната прогноза до края на мандата не отразяват никакви по-сериозни промени нито при здравето, нито при пенсиите, тоест засега правителството си прави сметките, без да предвижда структурни реформи.

В доклада се отстоява позиция за *„постепенно намаляване размера на публичния сектор“*, което обаче едва ли е възможно да се случи без преосмисляне на конкретни държавни ведомства и програми, както и структурни промени, каквито, както вече споменахме, няма и не се предвиждат. Цитират се определени съкращения в администрацията – почти 8 хил. щатни бройки, което звучи сериозно, но всички те се дължат по-скоро на козметични

промени, а не толкова на преосмисляне на функции и съкращаване на конкретни дейности.

По отношение на финансовата децентрализация се пожелават много неща, но не се прави нищо. Говори се за подобряване на финансовото състояние на общините, но не чрез собствени приходи или прехвърляне на правомощия за администриране на данъци, а чрез по-ефективни и обективни държавни трансфери. Нека трансферите бъдат ефективни и обективни, но това няма отношение към процеса на децентрализация, който минава през финансова независимост на общините.

Ако се опитаме да поставим казаното дотук върху теоретичните основи на макроикономиката ще видим, че постоянно се спържа кейнсианския постулат, че ако бюджетът мине на дефицит, икономиката щяла да се стимулира и скоростно да напусне територията на рецесията. Наистина, в момента съществуват обективни, дългосрочни и принципни причини, в началото на тази година дефицитът на кешова база да е относително сериозен. Всички кейнсиански препоръки имат теоретична и емпирична валидност, но по отношение на големи относително затворени икономики. Не знам някой по убедителен начин да е извел подобни теоретични, още по-малко емпирични зависимости за малки (доста малки) отворени (много, много отворени) икономики. Особено за такива в днешната ситуация на България - с валутен борд, с членство в ЕС и свързаната с него пълна свобода на движение на капитала. Чисто теоретично, не би трябвало да се очаква фискален стимул на вътрешното търсене да може да компенсира многократно по-голям шок на два изключително важни за една малка отворена икономика аспекта: срив в износните пазари и срив в притока на капитали. Нито едно от тези неща не е проблем във вътрешното търсене, неговото увеличаване не може да го поправи.

Дори повече, при тази отвореност на икономиката съм готов да се обзаложа, че всякакъв фискален стимул с каквато и да било сума пари, независимо дали набавена чрез теглене от фискалния резерв или чрез заем от чужбина, предимно ще отиде обратно в чужбина. И няма да стимулира почти никакво вътрешно търсене. Но пък за сметка на това резервът ще е още по-намален или дългът - увеличен.

Остава изводът, че в ситуацията на България днес единственото, което може да бъде направено, е да бъдат подавани сигнали към леко възстановяващите се глобални капиталови потоци, че си струва да идват в България. Това чрез дефицити не се прави, те са стриктно противоположни. Прави се с други действия. Но българската държава дължи просрочени пари. Това е изключително сериозен дългосрочен проблем. България не може да иска да се развива като сериозна капиталистическа икономика, в която договорите се изпълняват и правилата се прилагат еднакво за всички, ако държавата не си плаща сметките навреме. Тя не само не бива да закъснява, а трябва да е пример за всички за редовност и изрядност. Според мен този дългосрочен приоритет е много по-важен от текущия в началото на бюджетната година бюджетен дефицит. Ако балансът е от твърде голямо значение, тогава изборът е

да се пристъпи към потискане на други разходи. Но дължимите пари (по сключени, макар и без осигурен бюджет навремето, договори и особено по задържан ДДС) трябва да бъдат платени въз основа на дългосрочен принципен императив. (Ако по някакви причини част от тези дължими пари са резултат от лошо сключени от държавата сделки, трябва да се търси отговорност. Но подписаният договор е подписан договор.) Дали едни такива фискални „харчове“ ще помогнат на икономиката по кейнсиански, кой знае. По-скоро съм скептик. Но ако в България ще имаме работещ в полза на хората

капитализъм, задължението на длъжника да си обслужва добросъвестно дълговете е фундаментален приоритет.

#### **Източници:**

[www.nsi.bg](http://www.nsi.bg)  
[www.stat.bg](http://www.stat.bg)  
[www.bnb.bg](http://www.bnb.bg)  
[www.investor.bg](http://www.investor.bg)  
[www.ime.bg](http://www.ime.bg)  
[www.econ.bg](http://www.econ.bg)

*Препоръчана за публикуване от катедра  
„Икономика и управление“, МГУ*